

5. Поливанова К. Н. Психология возрастных кризисов / К. Н. Поливанова. – М. : Издат. центр, 2000. – 184 с.
6. Тарасова Т. Б. Психологічна освіта : навчальний посібник / Т. Б. Тарасова. – Суми : Університетська книга, 2013. – 462 с.
7. Хухлаева О. В. Кризисы взрослой жизни. Книга о том, что можно быть счастливым и после юности. / О. В. Хухлаева – М. : Генезис, 2009. – 208 с.
8. Шихи Г. Возрастные кризисы. Ступени личностного роста / Г. Шихи. – СПб. : Ювента, 1999. – 436 с.

УДК 159.922.73

Тітов І. Г.

СВІТОГЛЯДНІ АСПЕКТИ КРИЗИ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Подано теоретичний аналіз проблеми юнацької кризи. Вказано на світоглядний зміст кризи юнацького віку та визначено психологічні чинники її продуктивного переживання.

Ключові слова: юнацький вік, криза, світогляд.

Постановка проблеми. Юнацький вік як період переходу від дитинства до дорослості, будучи змістовно пов'язаним із вирішенням молодою людиною завдань професійного та особистісного самовизначення, необхідно супроводжується ситуаціями пошуку, невизначеності, що, в свою чергу, сприяє виникненню та переживанню нею кризи [1].

Аналіз актуальних досліджень. Більшість дослідників розглядають кризу юності як нормативну, необхідну для поступального перебігу особистісного і психосоціального розвитку, пов'язуючи її зміст із вибудовуванням молодою людиною цілісної ідентичності (Е. Еріксон), прагненням до самостійності, незалежності, емансипованості від батьків (Дж. Вейлант, Д. Левінсон), знаходженням свого місця і ролі в житті та серед однолітків (Г. Шихі), становленням «авторства у власному житті» (В. І. Слободчиков, Є. І. Ісаєв) тощо [5; 8; 9].

Виклад основного матеріалу. Не маючи тут можливості зупинитись на детальному описі стадій, етапів та фаз кризи юнацького віку, механізмів її перебігу та феноменологічних проявів, важливо відмітити, що ключовим показником кризи як структурного утворення в житті та розвитку молодої людини виступає трансформація її смисложиттєвих орієнтацій, цінностей, моральних імперативів, уявлень про світ та саму себе, про смисл власного існування.

Фактично, йдеться про необхідність генералізації та структуризації юнаком своїх уявлень про закономірності та характеристики світу, суспільства, людського життя в цілому, а також пов'язаних з цими уявленнями основних життєвих ставлень, позицій, переконань, ідеалів та

Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя

принципів, в зв'язку з чим можна говорити про кризу юнацького віку як світоглядну за своєю сутністю кризу. Сама можливість здійснення юнаком світоглядного пошуку і як наслідок – стратегія вирішення ним численних вікових, професійних, навчально-пізнавальних, естетичних, екологічних, соціальних (сімейних, суспільно-політичних, економічних), екзистенційних та ін. завдань співвідносно наявній траєкторії розвитку та часовому континууму життя – визначається рівнем сформованості його самосвідомості, ступенем розвитку в нього абстрактно-логічного мислення, артикульованістю загальнолюдських ціннісно-сміслових доміант міжособистісного спілкування й усамітненої рефлексивної аутокомунікації [6].

У даному контексті криза може мати як конструктивний, так і деструктивний характер, суб'єктивно переживатись або як стан пошуку нових можливостей у вирішенні проблем, або як зневіра в собі та власному майбутньому (А. Ленгле), як самотність (І. Ялом), «екзистенційний вакуум» (В. Франкл), блокування смислової регуляції та саморегуляції (К. В. Карпинский) тощо. В останньому випадку існує висока ймовірність «згортання» проблеми всередині особистості, застрягання на наявних негативних тенденціях, зростання внутрішньої напруги та формування екзистенційного неврозу [4].

Тривалість кризових переживань та можливість конструктивного виходу з кризи значною мірою визначається можливостями внутрішнього потенціалу людини, її здатністю до самотворення шляхом відповідального і вільного вибору. Для продуктивного виходу з кризи особа має перетворити себе у світі та світ у собі, докласти певних зусиль задля знаходження та прийняття нових цінностей, освоєння нових видів діяльності, нових відносини з людьми.

Факти емпіричних досліджень свідчать про те, що значущими особистісними ресурсами, що дозволяють подолати кризу юності, є:

1) інтернальний локус контролю, тобто прагнення приписувати відповідальність за події у житті та результати своєї діяльності власним здібностям та старанням. Інтернальність зумовлює позицію дорослого щодо власного життя (осмисленість, керованість, контроль), а також активізує процеси рефлексії власного досвіду, пошук ресурсів для подолання, що супроводжується екзистенційними переживаннями [7];

2) розвинена екзистенційність, що зумовлює побудову діалогічних та ґрунтованих на власних рішеннях діяльнісних відносин зі світом. Екзистенційне «залучення» характеризує життєстійкість, відповідальність,

Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя

автентичну поведінку та почуття обов'язку, що зумовлює самостійний вибір людиною життєвої лінії, позитивне емоційне сприйняття та прийняття життєвих ситуацій і подій, відкритість новому досвіду [3];

3) сформованість рефлексивних механізмів, зокрема ретрорефлексії – звернення й ефективного переосмислення минулого досвіду, видобування з нього корисної інформації, на основі якої встановлюється зв'язок з майбутнім, відбувається його осмислення та проектування [2].

Висновки. Таким чином, криза юності значно впливає на ставлення особистості до різних сфер життєдіяльності, задоволеність життям, постановку життєвих завдань. Світоглядна проблематика виступає центральним компонентом цієї кризи, зумовлюючи наявність інтенсивних переживань, пов'язаних з вирішенням смисложиттєвих проблем («Хто я?», «Для чого я живу?», «Яким бути?» тощо), усвідомленням та осмисленням власного життя, самопізнанням та самовизначенням. Ці переживання відображають світоглядний пошук, вироблення власних життєвих позицій та принципів, вибудовування системи власних поглядів на світ та на своє місце в ньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамова Г. С. Возрастная психология / Г. С. Абрамова. – М. : Академический Проект, 2001. – 704 с.
2. Ильина В. В. Роль рефлексивных процессов и механизмов в преодолении кризиса личности в экстремальных условиях / В. В. Ильина, С. В. Шмачилина-Цибенко // Концепт. – 2015. – № 05 (май). – URL: <http://e-koncept.ru/2015/15130.htm>.
3. Кащук Я. Н. Переживание смысложизненного кризиса в юношеском возрасте / Я. Н. Кащук // Образование и наука. – 2011. – № 6 (85). – С. 52-60.
4. Кружкова О. В. Феноменологические проблемы изучения кризисов в развитии человека / О. В. Кружкова, Я. Н. Нефагина // Теория и практика общественного развития – 2013. – № 8. – С. 147–151.
5. Поливанова К. Н. Психология возрастных кризисов / К. Н. Поливанова. – М. : Академия, 2000. – 184 с.
6. Тітов І. Г. Світогляд особистості та психологічні особливості його становлення в юнацькому віці / І. Г. Тітов // Особистість у розвитку: психологічна теорія і практика : монографія / за ред. С.Д. Максименка, В. Л. Зливкова, С. Б. Кузікової. Книга 1. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015. – С. 382–403.
7. Чернобровкина С. В. Кризис юности у студентов как кризис взросления / С. В. Чернобровкина // Вестник Омского университета. Серия «Психология». – 2014. – № 1. – С. 24–31.
8. Шихи Г. Возрастные кризисы. Ступени личностного роста / Г. Шихи. – СПб. : Ювента, 1999. – 435 с.
9. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Э. Эриксон. – М. : Прогресс, 1996. – 208 с.